

КУРАК ТЕХНИКАСЫН “МУРАС” АЙЫМДАР АКССУАР ЖЫЙНАГЫНА КОЛДОНУУ

Молдосанова Нургуль Дуйшенбековна, Исхак Раззаков атындагы КМТУнун “Буюмдарды көркөм долборлоо” кафедрасынын улук окутуучусу, Кыргызстан 720044, Бишкек ш., пр.Ч.Айтматов 66, e-mail: nurgul_moldosanova@mail.ru.

Усенбаева Айжан Амандыковна, Исхак Раззаков атындагы КМТУнун “Женил өнөр жай буюмдарынын технологиясы” кафедрасынын окутуучусу, Кыргызстан 720044, Бишкек ш., пр.Ч.Айтматов 66, e-mail: usenbatva_a@mail.ru.

Аннотация: Берилген макалада азыркы учурда курака болгон кызыгууну байма бай байкаса болот. Уз чеберлерибиздин колунан түркүн түстү кездемелерден кереметтүү буюмдар жаралат. Үйдөгү өндүрүш жана кол өнөрчүлүктүн өнүгүшү жалан эле үй тиричилигине жана турмуштук зарылчылыкка шартталбастан, элдин сулуулукка, кооздукка, өнөргө умтулуусуна да байланыштуу болгон. Эстетикалык керектөөнү канааттандырууга, тиричиликти көркөмдөөгө болгон мүмкүнчүлүктү толук пайдаланууга умтулуу көркөм кол өнөрүнүн ар тармагын өнүктүргөн. Ал өзүнүн көп түрдүүлүгү, оймо-чиймесинин (орнаменттик) тактыгы, өзгөчөлүгү, түстөрдүн жана тондордун айырмалуулугу, бай, ажайып фантазиясы менен белгиленген. Курак техникасын, фермуар колдонуу менен айымдар үчүн аксессуар жыйнагы жасалды. “Мурас” аталган жыйнагы заманбап жашону чагылдырган. Аталган “Мурас” аксессуар жыйнагынын максаты ата-бабадан калган куракчылык жасалга өнөрүн муундан муунга калтыруу.

Негизги сөздөр: Кыргыз декоративдик-прикладык искусство, курак техникасы, аяк кап,аксессуар, фермуар, тафта, баркыт, сызма.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНИКИ «КУРАК» В ЖЕНСКИХ АКСЕССУАРАХ КОЛЛЕКЦИЯ «НАСЛЕДИЕ»

Молдосанова Нургуль Дуйшенбековна, старший преподаватель кафедры “Художественное проектирование изделий” КГТУ им. И. Раззакова Кыргызстан 720044, г. Бишкек, пр. Ч.Айтматова 66, e-mail: nurgul_moldosanova@mail.ru.

Усенбаева Айжан Амандыковна, преподаватель кафедры “Технологий изделий легкой промышленности” КГТУ им. И.Раззакова Кыргызстан 720044, г. Бишкек, пр. Ч. Айтматова 66, e-mail: usenbatva_a@mail.ru.

Аннотация: в настоящее время наблюдается пробуждение интереса к кураку. В умелых руках лоскутки превращаются в произведения искусства, достойно продолжающие традиции народных мастеров. Развитие народного ремесла было связано не только с бытовой и жизненной необходимостью, но и с стремлением народа к красоте, искусству. Стремление удовлетворить эстетические потребности, в полной мере использовать возможности для благоустройства быта развило различные отрасли художественного ремесла. Он отмечен своим многообразием, четкостью орнамента, оригинальностью, разнообразием цветов и тонов, богатой, удивительной фантазией. В работе выполнено коллекция сумок в технике «курак» с применением фермуара. Созданная коллекция под названием «Наследие» полностью отображает современный образ жизни. Задача созданных вещей заключается в том, чтобы люди носили изделия в лоскутной технике и не забывали про этот вид искусства на протяжении долгих лет.

Ключевые слова: Декоративно-прикладное искусство, техника курак, аяк кап, аксессуар, фермуар, тафта, бархат, лента.

APPLICATION OF THE “KURAK” TECHNIQUE IN WOMEN'S ACCESSORIES “HERITAGE” COLLECTION

Moldosanova Nurgul Duishenbekovna, senior teacher, Department of Artistic Product Design KSTU named after I. Razzakov, Ch. Aitmatov 66 Ave., Bishkek, Kyrgyz Republic 720044, e-mail: nurgul_moldosanova@mail.ru.

Usenbaeva Aizhan Amandykovna, teacher, Department of Technology of Light Industry Products, KSTU named after I. Razzakov, Ch. Aitmatov 66 Ave., Bishkek, Kyrgyz Republic 720044, e-mail: usenbatva_a@mail.ru.

Abstract: Currently, there is an awakening of interest in Kurak. In skilled hands, the shreds turn into works of art that adequately continue the traditions of folk craftsmen. The development of home production and crafts was associated not only with household and vital needs, but also with the desire of the people for beauty, beauty, and art. The desire to satisfy aesthetic needs, to make full use of opportunities for home improvement has developed various branches of art craft. It is noted for its variety, clarity of ornament, originality, variety of colors and tones, rich, amazing imagination. The work contains a collection of bags in the "Kurak" technique with the use of a clasp. The created collection called "Heritage" fully reflects the modern lifestyle. The task of created things is to make sure that people wear products in patchwork technique and do not forget about this type of art for many years.

Keywords: Arts and crafts, kurak technique, ayak cap, accessory, clasp, taffeta, velvet, ribbon.

Кыргыз элинин жасалга-колдонмо искусствосу байыркы доордо эле калыптанып өнүгүп келген. Анын материалдык негизин мал чарба продуктулары, жыгачты, металлды жана башка иштетүүгө байланышкан үй өндүрүшү түзгөн. Бул өндүрүшкө эмгекке жарактуу ар бир үй-бүлө мүчөсү катышкан. Үйдөгү өндүрүш жана кол өнөрчүлүктүн өнүгүшү жалан эле үй тиричилигине жана турмуштук зарылчылыкка шартталбастан, элдин сулуулукка, кооздукка, өнөргө умтулуусуна да байланыштуу болгон. Эстетикалык керектөөнү канааттандырууга, тиричиликти көркөмдөөгө болгон мүмкүнчүлүктү толук пайдаланууга умтулуу көркөм кол өнөрүнүн ар тармагын өнүктүргөн. Ал өзүнүн көп түрдүүлүгү, оймочиймесинин (орнаменттик) тактыгы, өзгөчөлүгү, түстөрдүн жана тондордун айырмалуулугу, бай, ажайып фантазиясы менен белгиленген. Көчмөн турмуш көркөм искусствонун өнүгүшү мүмкүнчүлүгүн чектегенине карабастан, узакка пайдаланууга ылайыкташтырылган турмуш-тиричилик буюмдары (турак жайынын ички, тышкы жасалгасы, аялдардын кооздук, асем буюмдары, ат жабдыктары) гана эмес, күнүмдүк кийим-кече, үй тиричилигинде дайыма урунула турган буюмдары дагы көркөм чыгармачылыктын деңгээлин көрсөтө алган [1].

Боз үйдүн ички жасалгасы - үйдүн ичинин бөлүнүшү жана андагы буюмдардын жайланышы элдин турмушу, салт-санаасы менен аныкталат, анын ар тарабы өзүнчө мааниге ээ болгон. Боз үйдүн так ортосу - коломто, ага казан асылат. Эшик менен коломтого карата төр жайы, улага, эпчи жагы, эр жагы болуп бөлүнөт. Төр - үйдүн эшикке карама-каршы тушу. Анда жүк жыйылып, конок күтүлүп, адамдар жаткан. Ал жерге ала кийиз, өрө кийиз, шырдак, көлдөлөң, төшөк сыяктуу баалуу буюмдар салынат. Жүктүн эки жагына текче илинет. Эпчи жак - боз үйдүн кире беришиндеги оң тарабы. Анда ала бакан орнотулуп, ашкана каланып, тамак-аш, идиш-аяк сакталып, аяк кап, чыны кап илинет. Эр жагы - үйдүн сол тарабы. Анда эркектердин кийими, куралы, ат жабдык ж. б. буюмдар коюлган. Улага - үйдүн кире бериши. Ага адатта отун жыйып, ээр-токум коюлган. Боз үйдүн ички бөлүнүшү,

төр, эпчи жак, эркектер жагы ж. б. аталыштар хакастар жана туваларда бирдей аталып, жалпы мааниге ээ. Боз үй жана анын предметтеринин аталышы консервативдүү мааниге ээ болуу менен, тарыхый доорлордун өнүгүшүнө карата өзгөрүлбөй сакталып келет. Эпчи жак-оң тарабы аялзатына тиешелүү болгондуктан аяк кап илинип ага идиш аяк жана башка буюмдар салынчы. Аяк кап деген эмне? Аяк кап - Кийизден жасалган ашкана буюму. Буга жыгач идиш-аяктарды сакташат. Ал көчмөндөрдүн турмушунда кенен колдонуп, боз үйдүн эпчи тарабына керегеге эки кулакчасынан илинген. Мунун жөнөкөй түрү жалаң кийизден турат. Коозу кадимки оюмдун четине көбүнчө ак-карадан «араа тиш», «бадам оюму», «ит куйрук оюму» өңдүүлөр берилет. Айрым жерлерде мунун кийизин шырдактай кынаптап шырыйт. Аяк капка түшкөн шырдак оюмдары ар түрдүү. Көбүнчө уздар кызыл менен көк өңдү, же кара менен сары өңдү, кара менен кызыл өңдү айкалыштырышат. Ага да «жалпы оюмду» оюп берүү мүнөздүү келет. Ал эми аяк каптын капкалдырыгына да өзүнчө оюм түшөт. Ага негизинен «мүйүз оюму», «табак оюму», «кыял оюму» келет да, бет оюмуна жарашыктуу көрүнөт. Буюм боз үйдүн ички жалпы жасалгасына өзүнүн өзгөчө кооздугун кошуп турат. Аяк каптын капкалдырыгынын бүчүсү ортолук оюмдун чок-ортосуна кадалган топчуга бүчүлөнөт. Чарчы жарым тегерек борумунда жапкычтуу келген бул кооз буюмдун чети чарчы тордолонот жана «төкмө чачыланат»[2]. Аяк кап бул “Мурас” сумка жыйнагына пайда болушуна эргүү берди. “Мурас” сумка жыйнагы курак техникасы колдонулуп, фермуар темири менен иштелип чыкты. Курактын тарыхына кайралсак.

Курак - «Кымкаптын өөнүн эп кылган, Кыздарына сеп кылган, Баркуттун өөнүн эп кылган, Балдарына сеп кылган» (Калык). Бул - түрдүү түстөгү кездеменин, теринин, кийиздин, таардын өөнүнөн кураштырылып жасалган буюм жана буюмду кармоо ыкмасы. Куракчы - курак куроо боюнча уз. Куракчылык - бычмачылык - тикмечилик өнөрүнүн бир түрү. Бул термин айрым аймактарда «курама» деп да аталып жүрөт. Анын негизги себеби, бир боордош өзбек, тажик элдери менен бул ичкилик кыргыздардын эзелтен этнографиялык тыгыз байланышта экендигин күбөлөндүрөт. Куракчылык - илгертеден калган жасалга өнөрү[3]. Ал ата-бабадан калган салт. Көркөм кол өнөрчүлүктө үнөмдүүлүктү сактоонун негизги шарты. Илгертен курак ыкмасы менен кооздолгон жана өтө кылдаттык менен пайдаланылган буюмдарга кадимкидей колдонмо-жасалга үлгүлөрү кирген. Курак кыздардын себинин да негизин түзөт. Уздар мындан жууркан, төшөк, жаздык, көшөгө, табак кап, кашык кап, күзгү кап, чай туткуч, текче, дасторкон өңдүү буюмдарды жасашкан. Курак буюмдары жүктүн көркүн чыгарат. Курак ат жасалгасын түзгөн. Илгери кулакчын кылып жасап, аттын башына кийгизишкен. Демек, кулагынан куйругунун учуна чейин курак менен жасалгаланган атка мингизип алып, күйөөгө узап жаткан кызга чоң энеси насаат ырын айткан. Курак буюмунун жердиги элдик аш-тойлордон жана кыз берип, уул үйлөнгөндө аларга тигилген кийимдерден, даярдалган септин кыркындыларынан болгон. «Тилеги - ушул адамдардай узакка жашап, уул үйлөсөк, кыз берсек» - деген ниети курактан сезилип туруучу. Жаздыкка жана келиндин көшөгөсүнө «турна көчөт» түшүрсө, тескерисинче, жерге салынуучу курак төшөккө ал көчөт колдонулган эмес. Бүгүн курак ыкмасы менен жасалгаланган буюмдардын саны жана сапаты мезгилдин учкул талабына жараша өзгөрүүлөргө ээ болууда. Курак буюмдары баркыт, жибек, кыжым, жүн, парча, атлас сыяктуу баалуу жердиктен жасалып, сапаттуулугу жана көркөмдүүлүгү артылууда. Элдин турмуш-тиричилигинин жакшыруусу менен жаны буюмдар пайда болду. Аларга: «диван жапкыч», «керебет жапкыч», «телевизор жапкыч» жана «кресло жапкыч» сыяктууларга байланыштуу жаны терминдер чыкты. Күзгү кап, текче жана жаздык (балыш), туштук өңдүү саймаларынын ичке кыюуланган четинен кийин «кунаба курак» (тажатма курак) майда курак, жүргүзүү адатка айланган. Анан кездемеге ирилештирип жылдызча, же бөрү көз (карышкыр көзүнө окшош) өңдөнтүп, куракты окчун-окчун берет. Кайрадан майда «боорсок көз куракты» (төрт чарчы) тажатма куракты түшүрүп, эми буюм жердигинин ортосуна «илмедос саймасы» түшөт. Көркөм көчөттөрдү анча коюулантпай, бадал бутактана алуу көрктүү болот. Үйдүн саймачылык өнөрүнөн башка буюмдарга да, эриш-аркак көркүнө-көрк

жаратуучу ыкмалардын негизгиси азыр курак болуп саналат. Курактын «каттама курак», «айырма курак», «бөрү көз курак», «турна курак», «каркыра курак» сыяктуулары бар. Уздардын кылдаттыгын сынаган түрү «кунаба курак» болуп саналат. (Бул «кунап болдум», «тажап кеттим» деген ойду туюндурат). Мындан курактын эң эле майда, муну тигүү-бычуу өтө татаал экенин түшүнтөт. «Кунаба» деген сөздүн өзү «курак» деген түшүнүктү да билгизет. Бычып-тигүү өнөрүндөгү өтө татаал түр ушул куракчылык делгендиктен муну кайчылап, тумарчалап, бирине-бирин туташтырат. Курак негизинен учуктуу ийне аркылуу жүзөгө ашат. Илгери тигүү машинага караганда ийне менен кездемени кыюу-кыюу жеңил болгон жана нарктуудай туюлган. Арийне, курак куроо - ийне менен кудук казгандай. Анткени, жогоруда айткандай, күзгү каптагы, текчедеги, балыштагы, жаздыктагы, туштуктагы курактар өтө майда да, сыйда да түшөт. Көрпөчөдөгү, жер төшөктөгү курактарды «катта курак» (чоң курак) дейбиз. Же «жөнөкөй курак» деп аталат. Курактын жердигин илгери илас дечү. Ал ак сүрп менен кара иластан турат. Мындан сырткары кызыл кочкул, ачык кызыл иластан «колтук», «маңгыз» жана «көз» салынат. Бул - жогоруда көрсөткөндөй, элдик куракчылыктын көркөм көчөттөрү болуп саналат. Курак элибиздеги байыркы өнөрлөрдөн болот. Куракта деле тигил-бул бир түшүнүктү туюнтууга мүмкүн. Куракчылар «омуртка», «ийрек» жана «жылдызча» өндүү көркөм көчөт түрлөрүн курак буюмдары үчүн жеринен такай кармап келүүдө. Азыр адегенде өөндү же кездемени бычып, текшилеп алышат. Анан түрдүү түстөгү ошол жердикти бир баштан тигүү машинасына коет. Алар көөнүнө жаккан түрдү-көчөттү ошол буюм-тайымга ылайык түшүрүүгө көңүл берет. «Омуртка», «ийрек», «жылдызча» өндүүлөрдү келтирүүдө кездеменин чымкый өңү жарашык берет. Курак буюмга кара-ак, кара-кызыл, көк-ак түс ажар ачат. Демек, курак буюму бүгүн жеке туш кийизде, күзгү капта, текчеде, туштукта, балышта эле эмес, азыркы үйлөрдүн жаңыча жасалгалоодо шырдак үстүнө курак төшөк салынууда. Дивандын, керебеттин үстүнө жапкыч кылынууда. Телевизор менен радионун бетине тартылууда. Курак, бул - жоктон бар кылуучу өнөр. Абалы, ошол ар нерселерден түшкөн өөн - бучкакты тегиз бычып алышыбыз тийиш. Анын бирөөнү чоңураак, экинчисин кичинерээк кылса, ал курагыбыз жасалуучу буюмубузга түз түшпөйт. Ийриленип - сөлпүлөнүп (куракчылар айткандай «жинди курак») болуп калат. Эгер ошол куралып жаткан жерине бирди-жарымы чак келбесе, аны тегиздеп (өзүнчө курап) алышат. Жасалуучу буюмду өтө эле «агала чакмактатып» берүүнүн анча зарылчылыгы болбойт. Куракта элдик саймачылыктай «суусу» (куракта көчөт араларын бөлүүчү белги) үчүн ак менен сары өң укмуштай ачык чечет. Ал эми куракчылар бардык өндөрдү пайдаланып, аларды айкалыштыра билүүгө чебер келишет. Куракта кооздук өзүнчө «табакча-табакча» болуп келип, «суусу» ак, сары өң аркылуу тегеректелет. Курак көчөттөрүнүн түрүн уздар ар түрдүүчө кыла берүүгө да мүмкүн. Бүткөрүлүүчү буюмдун көчөттөрү мындай карасак «кыял» өңдөнүп да кетет. Уздар жүзөгө ашырган курак төшөк, туш кийиз, керебетке жапкыч, телевизорго тарткыч анан жаздыкка койгуч сымал буюмдар ыгына карай сындырылып түшүрүлөт. Курак төшөктөрдү жээктеп туруп, четин кырка тумарчалап коет. Анда төшөктү өйдө-төмөн кылганда бүктөлбөйт жана бырышпайт. Куракты талаптагыдай кооз түшүрүү үчүн өндү арбын тандап, аларды чаташтырбай айкалыштырып, өөн-бучкакты кылдат тиге билүүгө машыгуу керек. «Каттама курак» - негизги курактардын бири. Мында ак-кара кездемелердин өөнү буюмдун негизги жердигин түзөт. «Каттама курак» каттама калама нан өңдөнүп, курак биринин ичинен бири чыгып кеткендей элести берет. «Чий куракты» да арбын пайдаланып жаткан уздар бар. Бул «кунаба куракка» (тажама курак) окшоп, өтө майда алынат. Анда кездеме өөнү өтө ичке болот. Куракчылар ширеңкенин чийиндей ипичке өөндөн да керектүү буюм жаратышат. Анда төрттөн бир «топ» болуп, мунун ортосуна «тумарча» келет. Ошондо жаздыкта беш топ болот да, алардын чекесине «каркыра канат» (каркыралардын учуп бараткандагы элеси) айланта берилет. Жаздык, балыш үчүн «калит куракты» да тигишет. (Кулпуга окшош курак, айрым аймактарда кулпуну «калит» дейт.) Мунун чекесине «турна канат» катар айлантылат. Ал турналар катар учуп бараткандай элестейт. Биз айтып жаткан курак өнөрүнүн бүтүндөй

түрүнө «каркыра канат» дайыма келтирилгендиктен аны куракчылыктын «суусу» катары карайт. «Суу» курак көчөттөрдү бири-биринен айырмалап, алардын ажарын ого бетер ачып турган көркөм каражат болуп саналат.

Уздар «жылдыз куракты» да жүк буюмдарына кеңири пайдаланып келүүдө. Курактын табиятына коошо турган өң кара-актан болот. Кара-сары түс да курак буюмдарына узданууга талаптагыдай жооп берет. Кызыл кездемени чарчы-чарчы кылып, көчөттөрдүн, ортосуна «көз катары» салууга мүмкүн. Муну тиккен учурда бир көзүн ак-кара, экинчи көзүн сары-кара кылып тизмектештирип тигип, анда беш - алты «көз» түшүрүлөт. «Көз» - (көзчө түшүрүү) курактын чок ортосундагы көркөм белги. Жаздыкка «кирпик курагы» кооздук тартуулайт. Төрт чарчыланган топ куракка көздүн кирпиги сыяктуу муну айланта коет. Ал эми «бөрү көз курагы» көрпөчө үчүн түшүрүлөт. Мында өөндүн ортосуна чонураак кара-кызыл өңдү жупташтыра коюп, анын чекесине актан «суу» берип, кызылдан чекесине кара түр түшүрүлүп, анан бир элидей «тасма» («жээк») түшөт. Мунун негизги жердиги өөн-бучкак болгону менен талаптагыдай туш кийизди курактап жасоодо сөзсүз кездеп кездеме бычууга да туура келет. Айрым уздар курактарын жалпысынан «мүйүз курак» кылып да берет. Мында, биринчиден, куракта бир өңчөй өң айлантыла куралып, төрт көз бир «үйдү» түзөт. Ал өң «айлантыла тигилгени» үчүн ортосу уюлгуп, гүл өңдөнүп кетет. Анда алты өң болот, алардын ичинен кызыл-көк өң үстөмдүк кылат. Эки көздү сол айлантканда, эки көздү оң айлантканда, ал жогорудагыдай уюлгубай, ортодон даана өң мүйүз болуп түшөт. Анда төрт өң ич ара шарттуу жупташат. «Жылдызча куракта» ички көчөттөрү менен боек түрлөрүн «бычак учтары» бөлүп турат. Гүлдөнтүп, күн карама сымалданып, ачык, күлгүн, сары, мала түстөр тандалат да, ар бир куракты алты бурчтантып чыгаруу аркылуу өзүнчө «үй» түзүү чеберчилиги көрүүчүлөрдү магниттей тартат. Мында жүздү сары (ток сары, ач сары, мала сары) түс өзүнө оодарып турат. Мындан сырткары төрт бурч (эни бармак басым болот) өөндү алып куроо салты өтө кылдаттыкты билдирет. Бир табакчада он эки сары, сегиз кара, төрт күрөң, бир көк (көзчө) биригет да, ар түрдүү түстөгү мындай табакчаларды «суу» курчап жана бири-биринен бөлүп турат. Айрым курак элементтери алты кызыл өңдө келип, карадан «көз» болот да, четине сарыдан «суу» жүргүзүп, же ак менен короолоп койсо, кооз көрүнөт. Короолотуу - курак өнөрүндө табакчаларды бири-биринен бөлүү. Ал «суу» катары милдет аткарат. Кыйкындан (өөн-бучкак) чыныгы өнөр жаралбайт. Анткени, ал калдык. Таштандыга ыргытылат. Деген менен андан курак пайда болот. Азыр жеке буюм - тайымдардын эле эмес, өнөр жай өндүрүшүнүн калдыктарын, өөн-бучкактарын кайрадан иштетип, буюм жаратып, элге керектүү товар (буюм) катары каралат. «Кереге куракта», сары, кызыл, жашыл, көк, ак өңдөр ортодон орун алат да, күлгүн кызыл, кара, кызыл-сары чеке - четтик көчөт катары түшөт. Анда кесинди - кыйкым ромбик формасында берилет. Ал эми төрт гүл сымалдын араларына омуртка курак түшөт. Куракты гүлдөнтүп, күн карама сымалданып берүүдө ачык, күлгүн, сары мала түстөр тандалат да, ар бир куракты алты бурчтантып чыгаруу аркылуу өзүнчө «үй» түзүү чеберчилиги жаралат. Мында сары (ток сары, ач сары, мала сары) түс өзүнө оодарып турат. Андан сырткары төрт бурч (эни бармак басым болот) өөндү алып куроо салтты да уздук кылдаттыкты билдирет. Бир табакчада он эки сары, сегиз кара, төрт күрөң, бир көк «көзчө» биригет. Ар түрдүү түстөгү мындай табакчаларды «суу» курчап, бири-биринен бөлүп турат. Куракчылардын айрым курак элементтери алты кызыл өңдө келип, бир карадан «көз» болот да, четине сарыдан «суу» жүргүзөт, же ак менен короолоп коет. «Каттама курак» мындайынан «кунаба курактай» көрүнүшү мүмкүн. Бирок, бул «кунаба курактан» бир аз чоңураак болот. Мында «Кыйкымы» (кыйыгы) азыраак коюлат. «Кыйкым» - кайчы менен кыркып чыгарган жердиги. Демек, беш катар кара, төрт катар кара-ак курак чыгат. «Бөрү көз курагы» жогорудагы курактардан айдан ачык айырмаланып, төрт чарчы болот да, бир аз чон көрүнөт. Мындай курактар Түндүк Кыргызстандын уздарына да кенен тараган. «Сегиз пара курагы» тегирмендин барасынан улам пайда болгон. Ошону баткендик уздар символдоштурган. Мында эки өң беттешет. Мисалы, ак-кара, ак - сары, кызыл-кара өңдүүлөр бири-бири менен кыйышат.

Мунун араларын «бөрү көз курагы» бөлүп турат. Ал эми «он эки пара курагына» да уздар эки өн айкалыштырат. Боз үйдүн жабык башы, тегиричи ордуна тартууга болот. Муну шыптык деп айтат. «Шапалак курак» дегени бар. Алакандын отундагы кыйма-чийме издерден улам бул пайда болгон. Чоң бычып, муну менен жер төшөктөрдү, майда бычып, текче, жапсар баштык, күзгү кап жасаса болот. «Майда калит курагы» төрт табакчадан турат. Жөнөкөй курактардын катарына кирет. («Катта калит» - «чоң кулпу» деген түшүнүктү берет). «Тал курак» да бар. Мында көчөт элементтери төрт катар түшөт. Каттама курактан айырмасы анда сегиз катар көчөт элементи чыгат. «Жылдыз курак» аты эле айтып тургандай буюм көчөттөрү жылдызданып кетет. Бул түндүк-түштүктү бирдей аралаган кооздук болуп саналат. «Баргек курагы» - бышкан өрүктүн данегин чагып, өзүн ак кылып кургатып алынганын уздар символдоштуруп куракты пайда кылуусу. Мындай куракты Баткен, Лейлек тарапта азыраак кармашат. Ал жөнөкөй курактын катарына кирет. Төрөлгөнүнө 40 күн толгондо баланын «кыркын чыгарышат». Ал үчүн 40 кашык сууга туз татытып, баланын денесин чайкашат. Туз ымыркайдын денесин ар кандай илдеттен сактайт, денесин чыңдайт. Баланын карын чачын кайчы менен алып, бут баспаган жерге коюшат. Илгери баланын кыркын айылдагы байбичелерди чакырып чыгарышып, балага бата сурашкан. 40 түстүү чүпөрөктөн курап көйнөк тигип, ичин (тигишин) сыртка каратып кийгизишкен экен. Бирок мүмкүн болсо баланын чачын таятасы жагы алып, кыркын таенелери чыгарган. Чач алган адам эл кадырлаган адам болушу керек болгон. Баланын ата-энеси ага бир жандык, же белек тартуулаган. Илгери белек-бечкек менен ал адамдын үйүнө барышса, азыр чакырып алдырышат. Баланын кыркын чыгаруудагы ырымдарда аймактык өзгөчөлүктөр бар. Мисалы, Таласта кырк май топоч жасап жети үйгө таратат, алар бир чымчымдан туз берет, баланы ошол туз татытылган сууга кириштишет. Жалал-Абадда дагы кырк топоч бышырышып, жыйырма үйгө таратышат. Калган жерлерде даярдалган сууга кырк кашык туздуу суу кошуп баланы кириштип, чачын алдырып, туугандарына чай беришет[5].

Кыргыз элибиздин байыркы тарыхыны кайрып, аяк кап буюмунан эргүү алып айымдар учун “Мурас” сумкалар жыйыны жаралды. Акыркы жылдары өлкөдө мода тармагы тез ылдамдыкта өнүгүүдө. Кыргыз шоу-бизнес өкүлдөрү, ишкер айымдар, ал гана эмес күнүмдүк турмушубузда кыргыз оюм-чийимдерине курака көңүл бурган жаштарды байкоого болот. Жергиликтүү дизайнерлердин колунан чыккан кийимдер брендге айланып, кыргыз кийимдерин заманга ылайыкташтырып жаткандыгын байкаса болот. Жаңы идея ойлоп табуу кыйын[4].

Улуттук элементтерди бир кана кийим буюмдарына колдонбой, айымдар учун “Мурас” аксессуар жыйнагына курак ыкмасы колдонулду. Улуттук элементтерди модадан чыгарбай, аялзатын оймо-чиймеден и курактан тажатпай, аларды заманбап түрдө, стилдик жактан жарашыктуу айкалыштуруу керек. “Мурас” жыйнагында айымдар учун кечеге, театрда көтөрүчү, уюлдук телефон же акча капчыгын салуучу жана майда –чуйдо салып алуучу клатч тигилген. Эки түстөгү тафта колдонулуп, курөң жана алтын түстөгү кездемени айкалыштырып куралгандыгын көрсөнөр болот (сурет 1). Тафта кездемеси бир карасан жылтырап, бир карасан каныккан түстү көргөзүп сумкалардын көркүн ачат. Сумкаларга Француз фермуар илгичинин өзгөчө түрүн колдонуп эки тегерек мончоктун жардамы менен бекийт. Фермуар менен сумканын негизин бисер тизип жылканын жардамы менен тигип көрк берилди. Ошондой эле баркыт сызмасы колдонулуп өзгөчө жарашыктуу элеганттуу көрк берет.

Сүрөт 1. “Мурас” сумка жыйнагы

Колдонулган адабияттар

1. Антипина К.И. Особенности материальной культуры и прикладного искусства кыргызов.- Ф.:Издательство Академия Наук Кыргызской ССР,1962.
2. Акматов А.А. Боз үй.-Ф.: Кырг.:1982.-32б.
3. Акматалиев А.А. Жасалма өнөр чеберлери: Элдик өнөр жөнүндө очерк.-Ф.: Киргизия,1982,-152 б.
4. Монолдоров Ш.К. Кыргыздын улуттук оюм-чийимдери: Кесип.-техн.окуу жайлары учун окуу куралы.-Б.: Кесип, 1995.-136 б.
5. Акматалиев А. Көркөм кол өнөрчүлүк : Окуучулар үчүн колдонмо.- Ф.: Мектеп, 1984.- 133б.
6. Максимов В. Сорокин Е. Кыргыз оймолору. Фото альбом/ Туз. Кыргызстан, 1986
7. Каталог Общественное объединение женщин “Кыргызское наследие”2005-60 стр.
8. Электронный ресурс: // [http: Tuur.net](http://Tuur.net).